ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΣ ΚΗΡΥΞ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΣΑΒΒΑΤΟΝ

ΠΡΟΝΟΙᾼ

ΤΟΥ ΠΑΝΙΕΡΩΤΑΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΚΥΡΙΟΥ ΜΕΛΕΤΙΟΥ

ΕΤΟΣ Η΄. ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΤΗι 28 ΙΟΥΛΙΟΥ 1918. ΑΡΙΘ. 162

ΟΜΙΛΙΑ ΣΥΝΤΟΜΟΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ

ΑΠΟΣΤΟΛΟΝ ΤΗΣ Η΄ ΚΥΡΙΑΚΗΣ ΜΑΤΘΑΙΟΥ

Ὁ Παῦλος δὲν θεωρεῖ περιττὸν νὰ σαλπίζῃ εἰς πᾶσαν εὐκαιρίαν ὅτι οἱ χριστιανοὶ ὀφείλουν νὰ ἔχουν ἀναμεταξύ των ὁμόνοιαν καὶ ὁμοφροσύνην· καὶ ν᾽ ἀποφεύγουν τὴν διχόνοιαν καὶ τὴν διχοστασίαν. Τοῦτο πράττει καὶ διὰ τῆς σημερινῆς ἀποστολικῆς περικοπῆς.

Εἰς τὴν Κόρινθον εἶχε διδάξῃ αὐτὸς ὁ Παῦλος, ὁ καὶ ἱδρυτὴς τῆς αὐτόθι Ἐκκλησίας. Εἶχε διδάξῃ καὶ ὁ Ἀπολλώς, περὶ τοῦ ὁποίου αἱ Πράξεις μᾶς πληροφοροῦν ὅτι ἦτο ἀνὴρ εὐπαίδευτος, δυνατὸς εἰς τὰς Γραφὰς καὶ προικισμένος μὲ πολλὴν εὐκολίαν καὶ ἱκανότητα λόγου. Εἰς τὴν Κόρινθον εὑρίσκοντο καὶ χριστιανοί, οἱ ὁποῖοι εἶχον πιστεύσῃ διὰ τοῦ Κηφᾶ, δηλαδὴ τοῦ Πέτρου. Τί λοιπὸν συνέβη;

Ἡ ἀνθρωπίνη ἀδυναμία ἤγειρε ζητήματα προσώπων μεταξὺ τῶν τάξεων τῶν πιστῶν καὶ ἐδημιούργησεν εἰς τοὺς κόλπους τῆς μιᾶς Ἐκκλησίας προσωπικὰ σχίσματα καὶ κόμματα. Διεφώνουν κατὰ τὴν πίστιν; Ὄχι. Εὐτυχῶς οἱ διδάσκαλοί των, γνήσια στόματα τοῦ Χριστοῦ, τοὺς εἶχον διδάξει τὰς αὐτὰς ἀληθείας, τὰ αὐτὰ δόγματα, τὰς αὐτὰς ἐντολάς, τὴν αὐτὴν ὁδὸν πρὸς ἀναγέννησιν, πρὸς ἁγιασμόν, πρὸς σω-

τηρίαν. Ἀλλ᾽ ἐνῷ ἦσαν ὅλοι ἓν διὰ τοῦ Χριστοῦ, τῆς μιᾶς του πίστεως, τῆς μιᾶς του Ἐκκλησίας, τοῦ ἑνός του βαπτίσματος, ὁ πονηρός, ὁ ὁποῖος φοβεῖται τὴν ὁμόνοιαν τῶν χριστιανῶν, ὅστις τίποτε ἄλλο δὲν ποθεῖ τόσον, ὅσον τὴν διαίρεσιν καὶ τὴν ἀλληλομαχίαν των, εὗρε τὸν τρόπον νὰ τοὺς διασχίσῃ. Τοιουτοτρόπως παρενεβλήθησαν καὶ ἀξίαι καὶ σημαῖαι ἀνθρώπων, ὅπου μία μόνον ἐξουσία καὶ κυριαρχία ὑφίσταται, ἡ ἑνωτικὴ κυριαρχία τοῦ Χριστοῦ. Καὶ οἱ μὲν ἔλεγον: «ἡμεῖς εἴμεθα καλύτεροι, διότι ἐδιδάχθημεν ὑπὸ τοῦ Παύλου». Οἱ δὲ ἔκραζον: «ἡμεῖς εἴμεθα ἀνώτεροι, διότι ἐπιστεύσαμεν διὰ τοῦ Ἀπολλώ». Οἱ δὲ ἐκαυχῶντο ὅτι «οὗτοι ὑπερεῖχον, διότι ὑπῆρξαν μαθηταὶ τοῦ Πέτρου». Καὶ ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου διεχωρίζοντο καὶ ἀντετίθεντο καὶ ἐφιλονείκουν.

Τὴν διχοστασίαν ταύτην καὶ τὴν διαίρεσιν ἐπληροφορήθη ὁ Παῦλος. Τὸ ἰδικόν του κόμμα ἦτο ἆρά γε τὸ μικρότερον; Ὄχι. Ὅλα τὰ δεδομένα ἐπιτρέπουν νὰ θεωρῶμεν βέβαιον ὅτι οἱ λέγοντες ἡμεῖς εἴμεθα τοῦ Παύλου ἦσαν ἀσυγκρίτως πολυαριθμότεροι καὶ ἀπὸ τὰ δύο ἄλλα κόμματα. Ἀλλ᾽ ὁ ἀπόστολος ἐξανέστη διὰ τὸν ταπεινὸν αὐτὸν κομματισμόν, ἐθλίβη πάντως περισσότερον δι᾽ ἐκείνους, οἵτινες ἀνεμίγνυον καὶ τὸ ἰδικόν του ὄνομα εἰς τὴν ἀθλίαν αὐτὴν διαίρεσιν, καὶ ἀνέλαβε νὰ ἐλέγξῃ καὶ νὰ συμβουλεύσῃ τοὺς ἀνοήτους δράστας τῆς ἀντιχριστιανικῆς ταύτης διαιρέσεως. Καὶ τί λέγει; ὅτι τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας ἑνὸς μόνου ὀφείλουν νὰ εἶναι: τοῦ Χριστοῦ, ὅστις ἐσταυρώθη ὑπὲρ αὐτῶν, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου μόνον ἐβαπτίσθησαν, ὁ ὁποῖος μόνος εἶναι ἡ ἐλπίς των, ἡ ὁδός των, ἡ ζωὴ καὶ ἡ σωτηρία των, καὶ μόνος αὐτὸς ὁ λυτρωτὴς καὶ κριτὴς καὶ κύριος καὶ μισθαποδότης των.

Καὶ τότε τί εἶναι ὁ Παῦλος, ὁ Ἀπολλώς, ὁ Πέτρος; Ἁπλοῖ ὑπηρέται τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου του, τῶν ὁποίων ὅλη ἡ ἀξία κεῖται εἰς τὸ ὅτι ἐχρησιμοποιήθησαν ὑπὲρ τοῦ φωτισμοῦ τῶν ψυχῶν κατὰ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, ἀλλ᾽ οἱ ὁποῖοι δὲν δύνανται νὰ σώσουν αὐτοὶ κανένα, οὔτε νὰ φέρωσιν αὐτοὶ πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν καρποφορίαν ἄνευ τῆς θείας χάριτος καὶ εὐλογίας.

Ὁ ἀπόστολος μάλιστα προχωρεῖ καὶ περαιτέρω. Περιορίζων τὸν λόγον εἰς τὸν ἑαυτόν του διακηρύττει καθαρὰ ὅτι δὲν εἶναι ἀρχηγὸς κανενὸς καὶ ὅτι ἀρκετὸν τῷ εἶναι ἐὰν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως

εὑρεθῇ πιστὸς καὶ θεωρηθῇ ἄξιος ἐπαίνου ἐκ μέρους τοῦ ὑπερτάτου Κριτοῦ.

Καὶ ποῖον ἦτο τὸ τελικὸν κατάντημα τῆς διδαχῆς ταύτης; Ὅτι οἱ χριστιανοί, τόσον οἱ λαϊκοί, ὅσον καὶ οἱ κληρικοί, δὲν πρέπει νὰ καταλαμβάνωνται ἀπὸ ἐγωισμοὺς καὶ ἀπὸ φυσιώσεις, ὅτι δὲν πρέπει νὰ προσωπολατροῦν εἰς ἀνθρώπους, ἀλλ' οὔτε νὰ ἀνακηρύττουν ἑαυτοὺς εἴδωλα, ὅτι ὀφείλουν νὰ μετριοφρονοῦν καὶ νὰ ταπεινοφρονοῦν καὶ νὰ δουλεύουν εἰς τὸν Χριστόν, νὰ ὁμονοοῦν δὲ ἀναμεταξύ των, ἐπιμελῶς ἀποφεύγοντες πᾶσαν ἐξ οἱασδήποτε προσωπικῆς ἢ συμφεροντολογικῆς αἰτίας διαίρεσιν καὶ διχόνοιαν.

Εἶσαι λοιπὸν ἱερεύς; εἶσαι κήρυξ ἢ ὁ,τιδήποτε ἄλλο ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱεραρχίᾳ; Μὴ ἐπαίρου κατὰ τῶν συναδέλφων σου, μὴ στρατολόγει προσωπικοὺς ὀπαδούς, μὴ κάμνε κόμματα καὶ πρόσεξε νὰ μὴ σχίζῃς τὸν Χριστόν, ὅστις εἶναι εἷς καὶ θέλει ὡμονοημένους καὶ ἠγαπημένους ὅλους τοὺς λειτουργούς του καὶ ὅλους ἐν γένει τοὺς πιστούς του.

Εἶσαι δὲ ἁπλοῦς χριστιανός; Μὴ δίδε τὸν ἑαυτόν σου εἰς κόμματα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, μὴ ἐπαίρου ὅτι σὺ ἐξομολογεῖσαι εἰς τὸν δεῖνα πνευματικόν, ὅτι σὺ ἀκούεις τὸν δεῖνα ἱεροκήρυκα, καὶ μὴ ἔρχου εἰς συγκρούσεις μηδὲ καταφρόνει κανένα κληρικόν, διότι τάχα αὐτὸς εἶναι κατώτερος, οὔτε κανένα λαϊκόν, διότι δῆθεν σὺ εἶσαι ἀνώτερός του εἰς τὴν γνῶσιν, εἰς τὴν ἀρετήν.

Καὶ ἡ ἑνότης αὕτη τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας δὲν πρέπει νὰ διασχίζεται, ὡς συμβαίνει κατὰ τὰς ἡμέρας μας καὶ εἰς τὰς ἐνορίας μας διὰ ταπεινοῦ καὶ χυδαίου ἀνταγωνισμοῦ κατὰ τὰς ἐκλογὰς τῶν ἱερέων ἢ τῶν λαϊκῶν ἐπιτρόπων τῶν ναῶν. Δὲν πρόκειται περὶ ἱερῶν πραγμάτων; Ἂς διεξάγωνται λοιπὸν κατὰ τρόπον ἱερὸν καὶ ἂς λείπῃ ἡ διαίρεσις εἰς κόμματα, τὰ ὁποῖα ὑφιστάμενα καὶ μετὰ τὴν ἐκλογήν, σχίζουν τὴν Ἐκκλησίαν, διαιροῦν τὴν ἐνορίαν, συγχύζουν τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν καὶ παραβλάπτουν ὀλεθρίως τὴν ἐκκλησιαστικὴν ζωήν.

Δὲν ἀνήκει ὁ ναὸς εἰς τὸν Θεὸν καὶ δὲν εἶναι προορισμός του νὰ δοξάζεται ἐν αὐτῷ ὁ Χριστὸς καὶ νὰ τελεσιουργῆται ἡ ψυχικὴ σωτηρία τῶν πιστῶν; Πῶς λοιπὸν ἡμεῖς τὸν καθιστῶμεν παλαίστραν παθῶν εὐτελῶν καὶ συμφερόντων ἐγωιστικῶν, χωρὶς νὰ τρέμωμεν τὰς

ἐντεῦθεν εὐθύνας, χωρὶς νὰ σκεπτώμεθα ὅτι ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι διαπράττουν τοιαύτας ἀνιερότητας, ἀποξενώνονται ἀπὸ τὸ θεῖον ἔλεος καὶ ἐπισύρουν κατὰ τῶν κεφαλῶν των τὴν θείαν ἀγανάκτησιν καὶ ὀργήν;

Κληρικοὶ! καὶ λαϊκοὶ οἱασδήποτε τάξεως καὶ οἱουδήποτε ἀξιώματος, ἂς παραιτῶμεν κάθε ταπεινὸν ἐλατήριον καὶ κάθε ταπεινὴν βλέψιν, ἂς ἀποφεύγωμεν κάθε ἐμπάθειαν καὶ κάθε διαίρεσιν καὶ ἂς προσπαθῶμεν νὰ εἴμεθα ἡνωμένοι καὶ διὰ τῆς ἀγάπης ὅπως εἴμεθα ἓν εἰς τὴν πίστιν· διότι μόνον οὕτω δύναται νὰ ἐξυπηρετηθῇ καὶ νὰ ἐξηγηθῇ ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας μας· μόνον οὕτω θὰ γίνῃ πράγματι χριστιανικὴ ἡ ἀτομική, οἰκογενειακὴ καὶ κοινωνικὴ ζωή μας καὶ μόνον οὕτω κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως θὰ εὑρεθῶμεν γνήσιοι πιστοί, ἄξιοι τοῦ θείου ἐλέους καὶ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΟΜΗΣ ΤΩΝ ΚΛΗΡΙΚΩΝ

(Συνέχεια τῆς σελ. 392).

Β´

Μόνον οἱ ἐρημῖται ἴσως ἐξ ἀνάγκης, ὡς ἐν ἐρήμῳ ζῶντες, ἔτρεφον τὴν κόμην. Ἐπειδὴ ὅμως τινὲς τούτων περιήρχοντο τὰς πόλεις μακρὰν κόμην ἔχοντες, ἡ Πενθέκτη Σύνοδος διὰ τοῦ 142 κανόνος ὥρισε «τοὺς λεγομένους ἐρημίτας, οἵτινες μελανειμονοῦντες καὶ τὰς κεφαλὰς κομῶντες περιάγουσι τὰς πόλεις μεταξὺ ἀνδρῶν λαϊκῶν καὶ γυναικῶν ἀναστρεφόμενοι καὶ τὸ οἰκεῖον ἐπάγγελμα καθυβρίζοντες, ὁρίζομεν, εἰ μὲν αἱροῦνται τὰς κόμας ἀποκειράμενοι τὸ τῶν λοιπῶν μοναχῶν ἀναδέξασθαι σχῆμα, τούτους ἐν μοναστηρίῳ ἐγκαθίστασθαι καὶ τοῖς ἀδελφοῖς ἐγκαταλέγεσθαι. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο προέλοιντο, παντάπασιν αὐτοὺς τῶν πόλεων ἀπελαύνεσθαι καὶ τὰς ἐρήμους οἰκεῖν, ἐξ ὧν καὶ τὰς ἐπωνυμίας ἑαυτοῖς ἀνεπλάσαντο»[1]. Εἶναι πρόδηλον καὶ ἐκ τούτου τοῦ κανόνος ὅτι τοῖς μοναχοῖς ἐπεβάλλετο ἡ πλήρης τῆς κόμης κουρὰ καὶ ὅτι ἐθεωρεῖτο κατάχρησις τὸ τρέφειν τοὺς μοναχοὺς κόμην, πᾶσαι δὲ αἱ ἀνωτέρω κανονικαὶ διατάξεις τῆς Πεν-

[1] *Ράλλη* καὶ *Ποτλῆ*, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, Β´, 406.

θέκτης Συνόδου ἔδει βεβαίως νὰ ἔχωσι τὴν αὐτὴν ἰσχύν, οἵαν καὶ αἱ λοιπαὶ αὐτῆς διατάξεις.

Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν εἰκονομαχικὴν θύελλαν τοῦ η' καὶ θ' αἰῶνος σφοδρὸς διεξήχθη πόλεμος καὶ κατὰ τῶν μοναχῶν. Οἱ εἰκονομάχοι ἐστράφησαν κυριολεκτικῶς κατὰ τοῦ προσώπου καὶ κατὰ τῆς κεφαλῆς αὐτῶν «καὶ ὧν μὲν τὴν γενειάδα ἐνεπίμπρων ἀφειδῶς, ὧν δὲ τῶν ταύτης τριχῶν βίᾳ ἀποσπῶντες ἀφῄρουν...», ὅσοι δὲ τῶν μοναχῶν ἑκόντες ἢ ἄκοντες ἀπεμακρύνοντο τοῦ μοναχικοῦ βίου, «τὸ σεμνὸν μεταμφιεννύμενοι στόλισμα κομῆται ἀντὶ κεκαρμένων διεδείκνυντο καὶ εἰς λαϊκῶν σχῆμα εὐθὺς μεθηρμόζοντο...»[1]. Παραδόξως δέ πως ἡ κατὰ τῶν μοναχῶν ἐκείνη βία λεληθότως συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῆς μακρᾶς κόμης παρὰ τοῖς μοναχοῖς. Τὸ κακὸν τοῦτο εἰσεκώμασε καὶ εἰς τὴν περίφημον Μονὴν τοῦ Στουδίου, ὅθεν ὁ ἅγιος Θεόδωρος Στουδίτης († 826), μόλις γενόμενος ἡγούμενος τῆς Μονῆς, ἐκ τῶν πρώτων ἔργων αὐτοῦ ἐθεώρησε νὰ προβῇ εἰς πραγματικὴν κουρὰν τῆς κόμης τῶν μοναχῶν συμφώνως πρὸς τὰς κανονικὰς τῆς Ἐκκλησίας διατάξεις[2]. Ἀξιοσημείωτον δ' ὅτι κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ Στουδίτου οἱ Ἕλληνες τοῦ Βυζαντίου κατ' ἀπομίμησιν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἤρξαντο τρέφοντες μακρὰν κόμην. Ἐπειδὴ δ' ὁ Αὐτοκράτωρ Θεόφιλος (829-842) «τὸν τῆς κεφαλῆς κόσμον ὀλίγον πως ἐκ φύσεως ἔφερε καὶ ψιλὸς τὰς τρίχας ὑπῆν», διέταξε τοὺς ὑπηκόους αὐτοῦ ἐν χρῷ τὰς τρίχας ἀποκείρειν[3]. Ἀλλ' ἡ διαταγὴ τοῦ Θεοφίλου δὲν ἠδύνατο ν' ἀναχαιτίσῃ τὴν ἐπικρατήσασαν συνήθειαν.

Οὐχ ἧττον οἱ Ἕλληνες κληρικοὶ ἐξηκολούθουν τρέφοντες μὲν τὸν πώγωνα, κείροντες δὲ τὴν κόμην, κατὰ τοιοῦτον δὲ σχῆμα ἐξεικονίζοντο πάντοτε καὶ οἱ ἅγιοι ὑπὸ τῶν καλλιτεχνῶν τοῦ Βυζαντίου. Οἱ δυτικοὶ ὅμως κληρικοὶ ἔκειρον οὐ μόνον τὴν κόμην ἀλλὰ καὶ τὸν πώγωνα, καὶ ὁ μὲν ὄντως μέγας Φώτιος († 891) ὑπεδείκνυεν ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν ἡ ἀσήμαντος αὕτη διαφορά[4],

---

[1] *Νικηφόρου*, Πατριάρχου ΚΠ., Ἱστορία σύντομος, édit. de Boor, Lipsiæ 1858, σ. 71. 72. Πρβλ. *Θεοφάνους*, Χρονογραφία, Πατρολ. *Migne* 108, 900.

[2] Πατρολ. *Migne* 99, 993.

[3] *Θεοφάνους*, Συνέχεια, Πατρολ. *Migne* 109, 121.

[4] *Φωτίου*, Ἐπιστολαὶ ἔκδ. Βαλέττα. Ἐν Λονδίνῳ 1864, σ. 365.

ἀλλ᾽ ἐκ μὲν τῶν δυτικῶν ὑπῆρχον οἱ σκανδαλιζόμενοι, διότι οἱ Ἕλληνες ἔτρεφον τὸν πώγωνα, ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων, διότι οἱ δυτικοὶ ἔκειρον τόν τε πώγωνα καὶ τὴν κόμην. Ὁ ἀπότομος λατῖνος καρδινάλιος Οὔμβερτος, ὁ προκαλέσας τὴν μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἀξιοθρήνητον ῥῆξιν, πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔλεγε κατηγορῶν τοὺς Ἕλληνας: «τὴν κόμην τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ πώγωνος ὡς οἱ Ναζιρινοὶ τρέφοντες, τοὺς τὰς κόμας κείροντας καὶ κατὰ τὴν διάταξιν τῆς ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας τοὺς πώγωνας ξυρίζοντας εἰς τὴν κοινωνίαν οὐ καταδέχονται». Ἀλλ᾽ ὁ Πέτρος Ἀντιοχείας ἔγραφε πρὸς Μιχαὴλ τὸν Κηρουλάριον, Πατριάρχην ΚΠόλεως (1043-1059): «τί γὰρ πρὸς ὑμᾶς τὸ ξυρᾶσθαι τοὺς Ἀρχιερεῖς τοὺς πώγωνας...; καὶ ἡμεῖς γὰρ γαράραν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ποιοῦμεν εἰς τιμὴν πάντως τοῦ κορυφαίου τῶν Ἀποστόλων Πέτρου... Ρωμαῖοι μὲν ξυρῶντες τοὺς πώγωνας, ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τὴν παπαλήθραν ἐπιτηδεύοντες» [1]. Ὥστε οἱ Ἕλληνες κληρικοὶ ἐξηκολούθουν κείροντες τὴν κόμην καὶ τὴν «παπαλήθραν» σχηματίζοντες, εἰς τὴν ὁποίαν κατὰ τὸν ιβ΄ αἰῶνα ἀπεδίδετο καὶ ἡ συμβολικὴ ἔννοια τοῦ ἀκανθίνου στεφάνου [2]. Περὶ αὐτῆς σαφῶς ὁμιλοῦσι καὶ οἱ κανονολόγοι τοῦ αἰῶνος ἐκείνου. Οὕτω δὲ τὴν φράσιν τοῦ 21 κανόνος τῆς Πενθέκτης Συνόδου: «τῷ τοῦ κλήρου κειρέσθωσαν σχήματι» ὁ Ζωναρᾶς ἑρμηνεύει «τὰς τῆς κορυφῆς ξυρᾶσθαι τρίχας», καὶ ὁ Βαλσαμὼν «κείρεσθαι τὴν κεφαλὴν κατὰ κληρικούς, ἤγουν ἔχειν τὴν λεγομένην παπαλήθραν» [3]. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν κανονολόγων τούτων λαϊκοί τινες πρὸς γυναικώδη καλλωπισμὸν εἶχον μακρὰν κόμην, βάπτοντες αὐτὴν κατὰ διαφόρους τρόπους καὶ βοστρυχίζοντες, ἕτεροι δὲ νόθους πλοκάμους ἔφερον, τὴν φυσικὴν αὐτῶν τρίχωσιν ξυρώμενοι καὶ ζητοῦντες νὰ φαίνωνται ξανθὴν καὶ χρυσίζουσαν ἔχοντες τὴν κόμην [4]. Δυστυχῶς καὶ οἱ τέως τὴν κόμην κείροντες μοναχοὶ ἤθελον νὰ ὦσιν «ἀκειροκόμαι», μακρὰν καὶ

[1] *Ch. Will*, Acta et scripta quæ de controversiis Ecclesiæ græcæ et latinæ sæculi XI composita exstant, Leipzig u. Marbourg 1861 σ. 163. 201. *Νεκταρίου*, Μητροπολίτου Πενταπόλεως, Ἱστορία τοῦ Σχίσματος, Ἐν Ἀθήναις 1915, Β, 28. 66. *L. Bréhier*, Le schisme oriental du XI siècle, Paris 1899 σ. 184. 5.

[2] Πατρολ. *Migne* 87, 3985. 98, 392-396.

[3] *Ράλλη καὶ Ποτλῆ*, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, Β, 352. 353.

[4] *Αὐτόθι*, Β, 534-6.

κατὰ ποικίλους τρόπους περιειργασμένην ἔχοντες τὴν κόμην. Κατὰ τῶν τοιούτων μοναχῶν ἐπετίθετο δριμύτατα ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, δικαίως μὲν ἐλέγχων καὶ ἄλλας τῶν μοναχῶν παρεκτροπάς, ὑποδεικνύων δ᾽ ὅτι οἱ μοναχοὶ ὤφειλον νὰ κείρωσιν ἐντελῶς τὴν κόμην [1]. Οὐχ ἧττον κατὰ γενικὸν κανόνα ἐξηκολούθουν ἔχοντες κεκαρμένην τὴν κόμην οἱ κληρικοὶ μέχρις ἁλώσεως τῆς ΚΠόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων (1453), ὡς καταφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ Συμεὼν Θεσσαλονίκης [2]. Ἐπειδὴ δὲ τότε τινὲς τῶν Ἑλλήνων κληρικῶν ἑνούμενοι μετὰ τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας ἐξηκολούθουν νὰ τρέφωσι τὸν πώγωνα κείροντες μόνον τὴν κόμην, ὁ πολὺς Μᾶρκος Εὐγενικός, ἔχων ὑπ᾽ ὄψιν τὸν Βησσαρίωνα, ἔλεγεν, ὅτι «ὁ μνημονεύων τοῦ Πάπα ὡς ὀρθοδόξου ἀρχιερέως, ἔνοχός ἐστιν (=ὀφείλει) πάντα τῶν λατίνων ἐκπληρῶσαι, μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς κουρᾶς τῶν γενείων» [3]. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ τοῦτο ἀντιβαίνει εἰς διάταξιν τῆς Ἁγ. Γραφῆς, οἱ ἑνωτικοὶ Ἕλληνες καὶ μεγάλα ἐν τῇ λατινικῇ Ἐκκλησίᾳ ἀξιώματα καταλαμβάνοντες ἐξηκολούθουν τρέφοντες τὸν πώγωνα. Ὡς γνωστὸν δὲ ὁ Βησσαρίων ὑπῆρξε καὶ ὑποψήφιος πάπας Ρώμης, ἀλλ᾽ οἱ καρδινάλιοι δὲν ἐξέλεξαν αὐτόν, διότι ἔτρεφε κατὰ τὴν ἑλληνικὴν συνήθειαν γενειάδα!

Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς ΚΠόλεως ἐν τῇ ἐπελθούσῃ συγχύσει μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐλησμονήθησαν αἱ ἀρχαῖαι κανονικαὶ διατάξεις καὶ ἑλληνικαὶ συνήθειαι. Ἐπειδὴ οἱ προύχοντες λαϊκοὶ Ἕλληνες ἔτρεφον κόμην, ἤρξαντο ἀπομιμούμενοι αὐτοὺς καὶ οἱ κληρικοί. Ἤδη ἐν τέλει τοῦ ιϛ´ αἰῶνος ὁ Γερμανὸς Στέφανος Γερλάχιος εἶδε τὸν Πατριάρχην ΚΠ. Ἱερεμίαν Β´ († 1595) ἔχοντα κόμην καὶ πώγωνα ξανθὸν ἱκανῶς μὲν παχύν, ἀλλ᾽ οὐχὶ καὶ λίαν μακρόν [4]. Ἐπειδὴ δέ, ὡς εἴπομεν, τὸ τρέφειν κόμην καὶ πώγωνα ἐθεωρεῖτο καὶ παρὰ τοῖς λαϊκοῖς δεῖγμα εὐγενείας, οἱ τύραννοι Τοῦρκοι Σουλτᾶνοι αὐστηρῶς ἀπηγόρευσαν τοῦτο κατὰ τὸν ιζ´ αἰῶνα τοῖς λαϊκοῖς Ἕλλησιν, ἐξαιρετικῶς μόνον ἐπιτρέψαντες ὅπως οἱ Μεγάλοι Διερμηνεῖς τῆς Ὑψ.

---

[1] Πατρολ. *Migne* 135, 792.

[2] Πατρολ. *Migne* 155, 364-365.

[3] Πατρολ. *Migne*, 160, 1097. Πρβλ. *Χρυσοστόμου Α. Παπαδοπούλου*, Πρῶται σχέσεις ὀρθοδόξων καὶ λατίνων μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς ΚΠόλεως. Ἐν Ἱερουσαλὴμ 1908, σ. 11.

[4] *Stephan Gerlachs* des Älteren, (Türkisches) Tage-Buch, Frankfurt a M. 1674, σ. 29. 30. Πρβλ. *Martini Crusii* Turcogræcia, Basileæ 1584, σ. 486.

Πύλης καὶ οἱ τ' ἄλλα μεγάλα ἀξιώματα καταλαμβάνοντες Ἕλληνες ὁμοίως τοῖς Τούρκοις τρέφωσι πώγωνα[1]. Μόνον οἱ ὀρεσίβιοι ἀρχηγοὶ τῶν ἁρματωλῶν καὶ κλεφτῶν, περιφρονοῦντες τὰς διαταγὰς τῶν Σουλτάνων, ἐξηκολούθουν τρέφοντες τὴν κόμην. Οἱ κληρικοὶ δὲν ἔτρεφον γενικῶς κόμην, διότι πλεῖστοι ἔκειρον αὐτὴν κατὰ τὰς ἀρχαίας διατάξεις τῆς Ἐκκλησίας, ἔχοντες τὸ σχῆμα τῆς παπαλήθρας περὶ τὴν κορυφὴν ἢ τὴν «σφραγῖδα», ὡς ἔλεγον τότε. Ταύτην ἔφερον καὶ οἱ Ρῶσοι καὶ οἱ ἄλλοι ὀρθόδοξοι κληρικοὶ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ ιθ´ αἰῶνος[2]. Οὐχ ἧττον οὐ μόνον οἱ ἐν τῇ κοινωνίᾳ κληρικοὶ κατ' ἐπικρατήσασαν πλέον κατὰ τὸν ιη´ καὶ ιθ´ αἰῶνα νέαν συνήθειαν ἔτρεφον κόμην μέχρι τοῦ τραχήλου ἐξικνουμένην, ἀλλὰ παραδοξότατα ἔπραττον τοῦτο καὶ οἱ μοναχοὶ ἐν τοῖς μοναστηρίοις, ἡ δὲ «κουρὰ» αὐτῶν περιωρίσθη εἰς ἀποκοπὴν ὀλίγων τριχῶν, παρὰ τὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως καὶ παρὰ τὰς ἀρχαίας κανονικὰς διατάξεις. Ἀντιθέτως αἱ μοναχαὶ ἔκειρον καὶ κείρουσιν ἔτι πολλαχοῦ τὴν κόμην! Ὅθεν ὀρθῶς οἱ ἁγιορεῖται συντάκται τοῦ Πηδαλίου ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τοῦ 21 κανόνος τῆς Πενθέκτης Συνόδου ἐσημείωσαν, «ὅτι δὲ πρέπει νὰ ποιοῦσιν ἐν τῇ κορυφῇ τὴν τοιαύτην στεφάνην (παπαλήθραν) καὶ οἱ καθ' ἡμᾶς κληρικοί, ἂς τὸ μάθουν ἀπὸ τὸν κανόνα τοῦτον»[3]. Καὶ ἐν μὲν τῇ Ρωσίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ τῶν ὀρθοδόξων χωρῶν ἐπεκράτησε βράχυνσις καὶ περικοπὴ τῆς κόμης, παρ' ἡμῖν δ' ἐπὶ τοσοῦτον ἐλησμονήθησαν αἱ περὶ τῆς κόμης τῶν κληρικῶν κανονικαὶ διατάξεις καὶ παλαιαὶ συνήθειαι, ὥστ' ἐπεξετάθη μὲν ἡ κόμη καὶ πέραν τοῦ τραχήλου, μηδαμῶς ἀποκοπτομένη, ἐπιστεύθη δ' ὅτι δῆθεν ἀνέκαθεν οἱ κληρικοὶ ἔτρεφον μακρὰν κόμην κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἰουδαίων Ναζιραίων. Διὰ τῆς ἀνωτέρω ὅμως ἱστορικῆς τοῦ ζητήματος ἐπισκοπήσεως ἀπεδείχθη ὅτι ἡ μακρὰ κόμη τῶν κληρικῶν οὐδαμῶς εἶναι σύμφωνος

[1] *Th. Smith,* De statu Ecclesiæ græcæ hodierno epistola, Trajecti ad Rhenum 1698, σ. 84 ἑξ. *Jo. Mich. Heineccii,* Abbildung der alten und neuen griechischen Kirche, Leipzig 1711, th. III σ. 64. 65. *Σταματιάδου,* Βίοι τῶν Ἑλλήνων ἑρμηνέων, Ἀθήνησι 1865, σ. 22.

[2] *E. Goloubinsky,* Ἱστορία τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας, ἔκδ. β´ (ρωσιστὶ) ἐν Μόσχᾳ 1901, τ. Α´ μέρ. 1ον, σ. 578-580· μέρ. 2ον, σ. 688-689. Πρβλ. *Νικοδήμου Μίλας,* Ἐπισκόπου Δαλματίας-Ἰστρίας, Οἱ κανόνες τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας μεθ' ἑρμηνειῶν (ρωσιστί), Ἐν Πετρουπόλει 1911, I, 497.

[3] Πηδάλιον, Ἐν Λειψίᾳ 1800, σ. 162.

πρὸς τὴν ἀρχαίαν πρᾶξιν καὶ συνήθειαν, πρὸς τὰς ρητὰς διατάξεις τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπεκράτησε λεληθότως καὶ ἄνευ ἀποφάσεως τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους, ὥς ἐπεκράτησαν πλεῖστα ἕτερα νομιζόμενα μὲν ἀρχαῖα, μὴ ὄντα δὲ τοιαῦτα. Ἀλλ᾽ ἡ κοινὴ συνείδησις καὶ τῶν κληρικῶν καὶ τῆς κοινωνίας δὲν ἀνέχεται νῦν τὴν μακρὰν κόμην, ἑπομένως θᾶττον ἢ βράδιον θὰ καταργηθῇ λεληθότως καὶ ἄνευ εἰδικῆς τινος νέας ἀποφάσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἐφ᾽ ὅσον ἀντίκειται εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφὴν καὶ εἰς τὰς ἀρχαίας τῶν Συνόδων διατάξεις καὶ συνηθείας. Βεβαίως ἡ μεταβολὴ θὰ ξενίσῃ τοὺς εἰθισμένους νὰ βλέπωσι τοὺς κληρικοὺς καρηκομόωντας, ἀλλ᾽ οὐδαμῶς ἀμφιβάλλομεν ὅτι καὶ ἡ παροῦσα σύντομος τοῦ ζητήματος ἐπισκόπησις θὰ πείσῃ πάντα ἀγαπῶντα τὴν ἀλήθειαν ὅτι πρόκειται οὐχὶ περὶ νεωτερισμοῦ, ἀλλὰ περὶ καταργήσεως νεωτερισμοῦ καὶ περὶ ἐπανόδου εἰς τὰς ἀρχαίας κανονικὰς διατάξεις τῆς Ἐκκλησίας καὶ αὐτῆς τῆς Ἁγίας Γραφῆς τὴν ἐπιταγήν.

Ἡμεῖς πρὸ ἑπταετίας ἀναλαβόντες τὴν διεύθυνσιν τῆς Ῥιζαρείου ἐκκλησιαστ. Σχολῆς ἐθεωρήσαμεν κανονικὸν νὰ ἐπιβάλωμεν τοῖς μαθηταῖς τὴν βράχυνσιν καὶ περικοπὴν τῆς κόμης, πληροφορούμεθα δὲ νῦν ὅτι ὁ κανονισμὸς τῆς ἐν τῇ μονῇ τῆς ἁγίας Ἀναστασίας παρὰ τὴν Θεσσαλονίκην κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς Ριζαρείου ἱδρυομένης Σχολῆς ὁρίζει ὅτι οἱ μαθηταὶ θὰ ἔχωσι «κεκαρμένην» τὴν κόμην καὶ ἀντὶ σκούφου θὰ φέρωσιν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τὸ βυζαντινὸν σκιάδιον, ὅπερ ἔφερον οἱ κληρικοὶ μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ιζ´ αἰῶνος, ὅτε κατηργήθη διὰ διαταγῆς τῶν Τούρκων Σουλτάνων. Ἀλλὰ περὶ τοῦ σκιαδίου καὶ τῆς ἐξωτερικῆς καθόλου περιβολῆς τῶν κληρικῶν ἀπαιτεῖται εἰδικὴ μελέτη.

Ἀρχιμ. ***Χρυσόστομος Α. Παπαδόπουλος.***

ΤΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΜΝΗΜΕΙΑ

Η ΛΟΙΠΗ ΕΛΛΑΣ. — ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΠΟΛΥΤΟΣ ΑΞΙΑ ΤΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΥΤΗΣ. — ΑΙ ΦΘΟΡΑΙ

(Συνέχεια τῆς σελ. 318).

Ἐν Κορινθίᾳ συναντᾷ τις οὐχὶ ὀλίγας μονάς, ἐν αἷς σῴζονται ἔργα ὑπερτεσσαράκοντα γνωστῶν μοι ζωγράφων, κατὰ τὸ πλεῖστον παλαιοτέρων καὶ ἀξίων λόγου. Ὁ ἀκάματος κ. Ζησίου ἐν ἀνακοινώσει

του ἄλλοτε εἰς τὸ Συνέδριον τῶν Ἀνατολιστῶν ἀπηρίθμησε συντομώτατα, ἄνευ εὐρυτάτης ὅμως τεχνικῆς ἀναλύσεως — λόγῳ τοῦ συντόμου — τοὺς πλείονας τῶν ζωγράφων τούτων. Ἅπασα ἡ ὀρεινὴ Κορινθία ἀπὸ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου τοῦ Φενεοῦ, τοῦ γραφικωτάτου τούτου καὶ μοναδικοῦ μοναστηρίου μεταξὺ τῶν ἀνατολικῶν ὑπωρειῶν τοῦ Χελμοῦ καὶ τῆς καταφύτου κοιλάδος τῆς λίμνης τῆς Γκούρας, μέχρι Ναυπλίου καὶ ἐκεῖθεν μέχρις Ἑρμιόνης γέμει μονῶν καὶ τοιχογραφιῶν ἢ φορητῶν εἰκόνων, σχεδὸν ἀγνώστων τοῖς πλείστοις. Βεβαίως ἐν τῇ πεδιάδι ἀπὸ διώρυγος μέχρι Διακοφτοῦ δὲν συναντᾷ τις τοιαύτας μονάς, ἀλλὰ μόνον λείψανα τουρκικῶν πύργων, ὡς ἐν Συκιᾷ, καὶ ξυλίνων ἐρεισμάτων (Ξυλόκαστρον), ἀλβανικὰς τοπωνυμίας, ὡς ἐν Ἰμβραήμ μπεη, καὶ ἐνιαχοῦ γλῶσσαν ἀλβανικὴν ἀπὸ Βόχας μέχρι Ζεμενοῦ. Τοὐναντίον ἡ ὀρεινὴ Κορινθία σῴζει, ὡς ἐν Τρικκάλοις, οὐ μόνον τὴν εὐγένειαν παλαιοτέρων ἀρχόντων (Νοταράδες), ἀλλὰ καὶ τὴν θρησκείαν καὶ τὸν ἐθνισμόν. Αἱ μοναὶ Ἀγνοῦντος, Βράχου, Ἁγ. Γεωργίου, Φανερωμένης, Ἁγ. Ἀναργύρων κλπ., ὡς καὶ αἱ παλαιαὶ ἐκκλησίαι τῶν Ἁγ. Ἀποστόλων (Σαραντάπηχον), Κοιμήσεως (Γκούρα), Ἁγ. Ἰωάννου (Ἀγγελόκαστρον), Προφ. Ἠλιοὺ (Κοῦτσι) κλπ. περιέσωσαν ἔργα ἀπὸ τοῦ ις´ αἰῶνος (1551) μέχρι τοῦ ιθ´.

Δὲν προτίθεμαι βέβαια νὰ περιγράψω τὰ ἔργα οὔτε τοῦ Ἀθανασίου τοῦ Κρητὸς (ἈΨΝΗ), οὔτε τοῦ Ζαχαρίου τοῦ ἐκ Θηβῶν (1650), οὔτε τοῦ Θεοκλήτου (1743), Κακαβᾶ (1607), Ἱερεμίου (ἈΨΜΓ), Ἀθανασίου κλπ. Θὰ ἤρκει μόνον ὁ Ἅγ. Γεώργιος τοῦ Φενεοῦ ἢ ἡ μονὴ Ἀγνοῦντος νὰ χαρακτηρίσωσι τὴν ἀξίαν τῶν μονῶν τῆς Κορινθίας.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν Ναυπλίαν, εἶναι γνωστὸν ὅτι ὑπῆρξε τὸ κέντρον τοῦ πελοποννησιακοῦ ἐργαστηρίου καὶ ἡ πατρὶς τῶν καλυτέρων πελοποννησίων ζωγράφων. Ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην περιγραφὴν ἀρκοῦσιν ἡμῖν τὰ ὀνόματα τῶν δύο πρώτων Μόσχων, Γεωργίου καὶ Δημητρίου, καὶ τῶν Μάρκων, Γεωργίου καὶ Ἀντωνίου, νὰ χαρακτηρίσωσι τὴν διὰ τούτων περίφημον γενομένην Ναυπλίαν, ἤτοι τό τε Ἄργος καὶ τὸ Ναύπλιον. Γνωστὸν δὲ ὅτι οἱ τέσσαρες οὗτοι ζωγράφοι, οἱ αὐτάδελφοι Μόσχοι ἐκ Ναυπλίου (1606-1638) καὶ οἱ Μᾶρκοι (1719-1750) ἐξ Ἄργους ὑπῆρξαν οἱ πολυγραφώτεροι πάντων ζῳγράφοι, ζῳγραφήσαντες χιλιάδας ὅλας προσώπων ἐπὶ τῶν τοίχων ἐκκλησιῶν. Οὕτως οἱ Μόσχοι ἐν Ζακύνθῳ (1606) ἐν τῷ ναῷ τῶν κομήτων Λογο-

θετῶν, ἐν Μαντινείᾳ (1638), ἐν τῇ μονῇ Βουλκάνου, ἐν Καλάμαις, ἐν Κυνουρίᾳ (1638) — μ. Καρυᾶς — κλπ. ἐζωγράφησαν πλῆθος καλῶν εἰκόνων. Ἐπίσης οἱ Μᾶρκοι ἐν Ἀθήναις — μ. Πετράκη (1719), — ἐν Φανερωμένῃ Σαλαμῖνος (1735-1746) καὶ ἐν Μαρκοπούλῳ — Ἁγ. Παρασκευὴ (1750), — ἐδημιούργησαν μέγα πλῆθος τοιχογραφιῶν. Θὰ ἤρκει ἴσως τὸ μέγα μουσεῖον τῆς Φανερωμένης νὰ καταστήσῃ τούτους καὶ τὸ Ἄργος ἀθανάτους. Πάντες ὅσοι ἐπεσκέφθησαν τὴν μονὴν ταύτην ἀπὸ τοῦ Πουκεβίλλ, τοῦ Ντιντρὸν μέχρις ἡμῶν ἐθαύμασαν τὸν εἰκονογραφικὸν πλοῦτον καὶ τὴν συνθετικότητα τῶν Μάρκων καὶ τοῦ ἀθηναίου μαθητοῦ αὐτῶν Νικολάου Μπενιζέλου. Θὰ ἔπρεπε τῇ ἀληθείᾳ τόμος ὁλόκληρος νὰ γραφῇ διὰ τὴν εἰκονογραφίαν τῆς μονῆς ταύτης, ἡ ὁποία παρουσιάζει καὶ καλλιτεχνικὴν ἔκφανσιν οὐ τὴν τυχοῦσαν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐν τοῖς γυμνοῖς καί τισιν ἄλλοις παρουσιάζουσι τεχνικὴν κατάπτωσιν καὶ ἀμέλειαν, ἀλλ᾽ ἐν τῇ στάσει καὶ πρὸ πάντων τῇ πτυχολογίᾳ δείκνυνται ὑπέροχοι. Αἱ μορφαὶ δὲ τῶν εἰκόνων σχεδὸν πᾶσαι εἶναι λαμπρόταται, ἐνθυμίζουσαι οὐχὶ σπανίως τὰ ἀθηναϊκὰ πρότυπα. Ἐν τῇ εἰκόνι τῆς Ἁγ. Αἰκατερίνης πρὸ πάντων (δεξιᾷ, κατὰ τὸ μέσον, κάτω διάζωμα), τοῦ Τρύφωνος πλησίον, τοῦ Φιλίππου (ἀριστερᾷ καὶ καταντικρὺ) καὶ τοῦ Ρωμανοῦ τοῦ ποιητοῦ (ἐν τῷ τόξῳ, δεξιᾷ ἐν τῷ βήματι) ἀποθαυμάζει τις τὴν ὑπέροχον χάριν τῶν ζωγράφων τούτων. Θὰ ἔπρεπεν ἡ Ἁγία Αἰκατερίνη αὕτη μετ᾽ ἐκείνην τὴν κλασσικὴν τοῦ Τζαγγαρόλα, ἣν ἐδανείσθη ὁ Τζένος καὶ ὁ Ἰω. Μόσχος, νὰ εἶναι τὸ θαυμαστὸν πρότυπον ἐν τῇ ἱερᾷ ἡμῶν εἰκονογραφίᾳ. Πτυχολογίαν τοσοῦτον ἀπαράμιλλον σπανίως τις ἀπαντᾷ πεποιημένην διὰ τεχνικῆς τοῦ τοίχου. Ἀλλ᾽ οἱ Μᾶρκοι οὗτοι καὶ ἰδίᾳ ὁ Γεώργιος καὶ τῶν φορητῶν εἰκόνων δι᾽ ᾠοῦ ὑπῆρξαν δημιουργοὶ ἄριστοι.

Δὲν εἶναι εὔκαιρον ἐνταῦθα νὰ ἀναπτύξῃ τις τὰς ἀρετὰς τὰς τεχνικὰς τῶν εἰκόνων τούτων. Φαίνεται ὅμως πιθανώτατον ἢ μᾶλλον ὡς βέβαιον, ὅτι ὁ Γεώργιος οὗτος ἠκολούθησέ που, ἴσως ἐν Βενετίᾳ, Κρῆτας ζωγράφους ἢ ὅτι ἐμελέτησε τὸ ἔργον αὐτῶν ἰδιαιτέρως. Τοῦτο δ᾽ ἐκτὸς τῆς τεχνικῆς φαίνεται καὶ ἐκ τῆς ἰταλικῆς γλώσσης, ἣν εὐχερῶς ἔγραφεν ὁ Γ. Μᾶρκος. Ἰταλικὴ γραφὴ αὐτοῦ ὑπὸ μεγάλην φορητὴν εἰκόνα τῆς Μεταμορφώσεως πείθει ἡμᾶς περὶ τούτου.

Ἀλλὰ καταλείποντες νῦν τὴν Κορινθίαν καὶ τὴν Ναυπλίαν χωρή-

σωμεν πρὸς τὴν Αἰγιάλειαν καὶ τὰ Καλάβρυτα, ὅπου αἱ περίφημοι δύο μοναὶ καὶ οἱ θρῦλοι. Δὲν θὰ θεωρήσω βέβαια ἐπιστημονικῶς σκόπιμον νὰ ὁμιλήσω περὶ τῶν εἰκόνων τοῦ Λουκᾶ, ἃς οἱ ἀφελεῖς μοναχοὶ γνωρίζουσι πλειότερον ἡμῶν, ἀπαριθμοῦντες μάλιστα ταύτας εἰς 72 καὶ διακρίνοντες εἰς ποικίλα γένη κηρομαστίχης κλπ. . . .! Εἶναι ὀρθόν, ὅσον δήποτε καὶ ἂν εἶναι ψευδές, νὰ μὴ καταστρέφωμεν τοὺς εὐλαβεῖς θρύλους καὶ τὴν πίστιν τῶν ἁπλοϊκῶν μοναχῶν καὶ τοῦ λαοῦ καθ᾿ ὅλου, ὁ ὁποῖος εἰς ταύτας, ὡς καὶ τὰς ἀχειροποιήτους καὶ τὰς φανερωμένας, ἀπέθηκε τὴν πίστιν αὐτοῦ, ὡς ἔγραφον ἄλλοτε, ἐπὶ τὴν θείαν ἀντίληψιν ἐν ἡμέραις ἐθνικῆς κρίσεως καὶ δυστυχίας. Παρακάμπτοντες ταῦτα μελετήσωμεν τὰς εἰκόνας τῶν μονῶν τούτων, ὅσαι παρέχουσιν ἡμῖν χρονολογικὰς διακριβώσεις καὶ καλλιτεχνῶν ὀνόματα.

*Δρ Ν. Δ. **Καλογερόπουλος.***
καθηγητής.

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤ. ΜΟΥΣΙΚΗ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

(Συνέχεια τῆς σελ. 362).

Οἱ κανόνες. — Οἱ κανόνες οἱ ἀναφερόμενοι εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς καὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐκτελέσεως αὐτῆς εἶναι κυρίως δύο: α') ὁ 15ος τῆς ἐν Λαοδικείᾳ τοπικῆς Συνόδου ὁ ψηφίσας: «*Μὴ δεῖν πλὴν τῶν κανονικῶν ψαλτῶν, τῶν ἐπὶ τὸν ἄμβωνα* »(ἀναλόγιον) *ἀναβαινόντων καὶ ἀπὸ διφθέρας ψαλλόντων ἑτέρους τινὰς* »*ψάλλειν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ*» καὶ β') ὁ ΟΕ΄ τῆς ἐν Τρούλλῳ πενθέκτης οἰκουμενικῆς Συνόδου ὁ ψηφίσας: «*Τοὺς ἐπὶ τὸ ψάλλειν ἐν ταῖς Ἐκ*»*κλησίαις παραγινομένους βουλόμεθα μήτε βοαῖς ἀτάκτοις*[1] *κεχρῆσθαι*

[1] Αἱ ἄτακτοι φωναὶ καὶ ἡ ἀκαλαισθησία κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἱερῶν ᾀσμάτων δὲν ἔλειπον καὶ ἐν τῇ Δύσει εἰς παλαιοτέρους χρόνους, ὡς μαρτυροῦσι καὶ τὰ παράπονα τοῦ Λουθήρου περὶ τοῦ ὀγκηθμοῦ (Eselgeschrei) κατα τὴν χορῳδίαν ἀνθρώπων, οἵτινες «ᾄδουσι τοὺς ψαλμοὺς φωνάζοντες ὡς κύνηγοί, μεγάλῃ τῇ φωνῇ προσᾴδοντες καὶ τρόπον τινὰ ὠρύονται, γογγύζουσι καὶ ὀλολύζουσι». Τοῦτο δ᾿ ἐπιβεβαιοῖ καὶ ἡ ἀπαίτησις τοῦ ἐπαρχιακοῦ Συνεδρίου τῆς Κολωνίας ἐν ἔτει 1536, καθ' ἣν ὁ μυκηθμὸς δὲν ἔπρεπε νὰ καταστήσῃ τὴν ἀπαγγελίαν ἀκατάληπτον, ὡς καὶ ἡ ἐπιταγὴ τῆς ἐν Τριέρῃ Συνόδου, καθ' ἣν «οἱ ψάλται κατὰ τὴν λειτουργίαν δὲν πρέπει νὰ φωνάζωσιν ὡς μαινόμενοι καὶ ἐπηρμένοι». (*Η. Α. Köstlin,* Ἱστορία τῆς μουσικῆς, μετάφρ. Ἀν. Μάλτου, Βιβλιοθ. Μαρασλῆ σελ. 343).

»καὶ τὴν φύσιν πρὸς κραυγὴν ἐκβιάζεσθαι, μήτε τι ἐπιλέγειν τῶν μὴ »τῇ Ἐκκλησίᾳ ἁρμοδίων τε καὶ οἰκείων, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς προσο»χῆς καὶ κατανύξεως τὰς ψαλμῳδίας προσάγειν τῷ τῶν κρυπτῶν ἐφόρῳ »Θεῷ· εὐλαβεῖς γὰρ ἔσεσθαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ τὸ ἱερὸν ἐδίδαξε λόγιον».

Ἡ ἔννοια τῶν κανόνων τούτων εἶναι σαφής. Ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πρέπει νὰ γίνεται χρῆσις μουσικῆς σοβαρᾶς, ἀναλόγου πρὸς τὸν χαρακτῆρα καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν θρησκευτικῶν ὕμνων (style religieux). Ἡ ἐκτέλεσις τῆς ἱερᾶς μουσικῆς, λέγουν οἱ κανόνες, πρέπει νὰ γίνηται μετὰ πολλῆς προσοχῆς, κατανύξεως καὶ εὐλαβείας *(καλλιτεχνικὴ ἐκτέλεσις)*. Διὰ νὰ ἐπιτυγχάνεται ὅμως ἡ τοιαύτη ἐκτέλεσις, ἀνάγκη νὰ ὑπάρχωσιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τακτικὰ πρόσωπα ἱκανῶς περὶ τὴν τέχνην ταύτην κατηρτισμένα, ἵνα ψάλλωσιν ἐν συμφωνίᾳ ἀπὸ ὡρισμένου κειμένου ἐκ τῶν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας προφανῶς ἐγκεκριμένων κειμένων *(ἀπὸ διφθέρας)*.

Οἱ Μ. Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. — Ἐξ ἴσου καλλιτεχνικὸν εἶναι καὶ τὸ πνεῦμα τῶν μεγάλων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Οὕτως ὁ Μ. Βασίλειος, ὁ κατ᾽ ἐξοχὴν χριστιανὸς καὶ Ἕλλην ἱεράρχης, ἐκτιμῶν τὸν ἐν τῇ λατρείᾳ προορισμὸν τῆς μουσικῆς ἐμερίμνησεν ἐνθέρμως διὰ τὴν ἐπὶ τὰ βελτίῳ διαρρύθμισιν αὐτῆς, καταρτίσας χοροὺς ἁρμονικοὺς ἐν τῇ ὑπ᾽ αὐτὸν Ἐκκλησίᾳ, ὡς ἱστορεῖ Μιχαὴλ ὁ Ψελλὸς (1050): «*Προστέθηκε δὲ ταῖς χοροστασίαις τοὺς κύκλους* (χοροὺς) *τῶν »ψαλλόντων, ἐπηύξησε τοῖς μέλεσι μέλη καὶ τοῖς ρυθμοῖς ρυθμοὺς πρὸς »τὴν τοῦ κρείττονος ὑμνῳδίαν. Οὐδὲ τὸ θῆλυ πόρρω τῶν τοιού»των ἐστίν· ἀλλὰ καὶ ταύταις ἐστὶ μέλη συνυπηχοῦντα τοῖς μείζοσι »χοροῖς»* [1]. Ὁ φιλόμουσος ἱεράρχης ἐπέτρεπε καὶ εἰς τὰς γυναῖκας νὰ λαμβάνωσι μέρος εἰς τοὺς ἐκκλησ. χορούς, μετ᾽ ἐνθουσιασμοῦ δὲ ὑπεστήριζε τὴν ἁρμονικὴν πολυφωνίαν λέγων: «Πῶς οὐχὶ καλλίων ἐκκλησίας τοιαύτης σύλλογος, ἐν ᾗ συμμιγὴς ἦχος ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παιδίων ἐν ταῖς πρὸς τὸν Θεὸν δεήσεσιν ἐκπέμπεται οἱονεὶ κύματος ἠϊόνι προσφερομένου»;

Τὴν αὐτὴν καλλιτεχνικὴν ἀντίληψιν εἶχε καὶ ὁ Μ. Ἀθανάσιος, ἐργασθεὶς διὰ τὴν διοργάνωσιν τῆς ἐκκλησιαστ. μουσικῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀλεξανδρείας.

---

[1] Ἴδε καὶ *Ι. Σακελλαρίδου*, Ὕμνοι καὶ ᾠδαὶ σελ. γ΄.

Εἰς τὴν Ἔδεσσαν τῆς Μεσοποταμίας ὁ ὅσιος πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας Ἐφραὶμ ὁ Σύρος διέταξε νὰ ψάλλωσιν ἡδέως εἰς τὸν ναὸν κατὰ τὰς Κυριακὰς παρθένοι ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν αὐτοῦ [1].

Ὁ δὲ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὁ αὐστηρότερος τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, λέγει: «*Ἆσμα τὸ συγκείμενον συμφωνίᾳ καὶ »ρυθμῷ τοῦτο καὶ μόνον διανίστησι τὰς ψυχὰς καὶ πτεροῖ καὶ τῆς γῆς »ἀπαλλάττει καὶ τῶν τοῦ σώματος δεσμῶν ἀπολύει*». Καὶ ἀλλαχοῦ: «*Ἰδοὺ γὰρ ὁ ψαλμὸς ἐπεισελθὼν τὰς διαφόρους ἐκέρασε φωνάς, καὶ »μίαν παναρμόνιον ᾠδὴν ἀνενεχθῆναι παρεσκεύασε· καὶ νέοι καὶ γέ»ροντες καὶ πλούσιοι καὶ πένητες καὶ γυναῖκες καὶ ἄνδρες καὶ δοῦλοι »καὶ ἐλεύθεροι μίαν τινὰ ἅπαντες μελῳδίαν ἀνηνέγκαμεν* . . .».

Ἀκμὴ τῆς μουσικῆς.—Συμφώνως πρὸς τὸ ἀληθῶς φιλελεύθερον πνεῦμα τῆς Εκκλησίας ἀνεπτύχθη ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, φθάσασα εἰς μεγίστην ἀκμὴν ἐν τοῖς μεγάλοις ναοῖς τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τῶν Ἁγ. Ἀποστόλων διὰ τῶν νεαρῶν τῶν αὐτοκρατόρων Ἰουστινιανοῦ καὶ Ἡρακλείου. Οἱ χοροὶ τῶν βυζαντινῶν ναῶν ἦσαν τεχνικώτατα διωργανωμένοι καὶ πολυμελεῖς. Πρὸς διδασκαλίαν τῆς μουσικῆς ἐγίνετο ἐπὶ ὁλοκλήρους αἰῶνας χρῆσις μουσικοῦ ὀργάνου ἐν τοῖς μεγάλοις ναοῖς τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ἀντίληψις τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ἣν παρέλαβον καὶ προήγαγον ἐν τῇ ἐξελίξει τοῦ χρόνου ὅλαι σχεδὸν αἱ χριστιανικαὶ Ἐκκλησίαι. ***Κωνστ. Παπαδημητρίου.***

ΜΙΚΡΑ ΑΡΘΡΑ

Ἐκρίζωσις παθῶν.

Πᾶσι λέγω, γρηγορεῖτε.
(Μάρκ. ιγ' 37).

Πάντες ἔχομεν ἀνάγκην νὰ ἀκούσωμεν τοὺς λόγους τούτους. Σοφός τις ἐξ Ἀνατολῆς, ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τῶν μαθητῶν του ποῖος ἦτο ὁ καλλίτερος τρόπος διὰ νὰ καταπολεμήσῃ τις τὰ πάθη, ἔστρεψε τὸ βλέμμα του πέριξ, καὶ ἐπειδὴ εὑρίσκοντο εἰς μέρος κατάφυτον, εἶπεν εἰς ἕνα ἐκ τῶν μαθητῶν του: «Ἐκρίζωσον τὸν τρυφερὸν τοῦτον βλαστόν», καὶ ἀμέσως ἀπεσπάσθη ἐκ τῆς γῆς ὁ πρὸ ὀλίγου φυτευθεὶς ἀδύνατος κορμός. Εἶπε μετὰ ταῦτα εἰς δεύτερον μαθητήν: «Ἐκρίζωσον τὸν θάμνον τοῦτον»· καὶ ὁ θάμνος, ὅστις εἶχεν ἤδη ῥίζας τινάς,

[1] Παρὰ *Γ. Παπαδοπούλῳ* σελ. 25.

δὲν ἐξερριζώθη εἰμὴ μετὰ μακρὰς καὶ ἐπιπόνους προσπαθείας. Εἶπε τέλος ὁ σοφὸς εἰς ἕνα τρίτον: «Ἐκρίζωσον τὸ δένδρον τοῦτο»· καὶ τὸ δένδρον ἀντέστη ὄχι μόνον εἰς τὰς προσπαθείας τοῦ νέου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἡνωμένας προσπαθείας ὅλων τῶν παρισταμένων.

Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ τὰ πάθη ἡμῶν. Εἶναι χιλιάκις εὐκολώτερον νὰ μὴ ἀφήσωμεν αὐτὰ νὰ ἐγκαθιδρυθοῦν εἰς τὰς ψυχάς μας ἢ νὰ ἐκριζώσωμεν αὐτὰ ὅταν ἔχουν ἤδη βαθείας ρίζας.

Νέοι καὶ νέαι, γρηγορεῖτε λοιπόν. Ὡς φρουροὶ συναισθανόμενοι τὴν εὐθύνην αὐτῶν, ρίψατε ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ κακοῦ κραυγὴν κινδύνου. Συχνὰ ἀρκεῖ ἡ κραυγὴ αὕτη διὰ νὰ φοβηθῇ ὁ ἐχθρός. Ἐὰν ἐν τούτοις τὸ κακὸν ἀπειλῇ νὰ ριζώσῃ, τότε κραυγάσατε: «βοήθεια!» καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ ὁ ἐχθρὸς θὰ τραπῇ εἰς φυγήν.

Ὅσον ἀφορᾷ σέ, ἄνθρωπε ὡρίμου πλέον ἢ προκεχωρημένης ἡλικίας, ὅστις, ἀφοῦ ἔδειξες ἔλλειψιν ἐγρηγόρσεως κατὰ τὴν νεότητά σου, ὑφίστασαι ἤδη τὴν δουλείαν τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ πάθους, κραύγασον πρὸς τὸν Θεόν, κραύγασον, διότι Αὐτὸς μόνον δύναται νὰ σὲ ἐλευθερώσῃ . . . Ἀλλ' ἅπαξ ἐλευθερωθεὶς καὶ σὺ ἐπίσης καὶ σὺ ἰδίως, ἔσο ἄγρυπνος, διότι εἰς ἔδαφος, τὸ ὁποῖον ὑπῆρξεν ἄλλοτε τόσον κατάλληλον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν παθῶν, ἡ παραμικρὰ ἀμέλεια θα ἔδιδεν εἰς τὰς λησμονημένας ρίζας δύναμιν ἱκανὴν νὰ δώσῃ ἐκ νέου βλάστησιν εἰς τὸν παλαιὸν κορμὸν τὸν ἀφαιρεθέντα χάριτι θείᾳ. Τὸ λέγω λοιπὸν εἰς πάντας: Πρέπει νὰ γρηγορῶμεν καὶ νὰ παρακαλῶμεν τὸν Θεὸν διὰ τοῦ Χριστοῦ, ὅπως ἀγρυπνῇ μεθ' ἡμῶν καὶ χάριν ἡμῶν.

(Ἐκ τοῦ γαλλικοῦ) Ε. Α. Κ.

ΧΡΟΝΙΚΑ

Ἐκκλησιαστικά.

Ὁ Πανιερ. Μητροπολίτης Ἀθηνῶν ἐν Εὐρώπῃ.— Καθ' ἃ ἐτηλεγραφήθη ἐκ Παρισίων, ἡ Α. Π. ὁ Μητροπολίτης Ἀθηνῶν ἐγένετο δεκτὸς μετὰ τῆς ἀκολουθίας του παρὰ τῷ Πρωθυπουργῷ κ. Κλεμανσῷ, τῷ Ὑπουργῷ τῶν ἐξωτερικῶν κ. Πισιὼν καὶ τῷ Ἀρχιεπισκόπῳ Παρισίων Σεβ. Καρδιναλίῳ κ. Ἀμέτ, τυχὼν παρὰ πᾶσιν ἐγκαρδιωτάτης ὑποδοχῆς. Τῆς ἐν Παρισίοις παρουσίας τοῦ Παν. Μητροπολίτου συμπεσούσης πρὸς τὴν πέμπτην ἐπέτειον τοῦ πολέμου, ἡ Α.Π. ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἐχοροστάτησε κατὰ τὴν ἐν τῇ ἑλλην. Ἐκκλησίᾳ τελεσθεῖσαν δέησιν, καθ' ἣν διὰ λόγου ἐπικαίρου ἐξῆρε τοὺς δεσμούς, τοὺς συνδέοντας τὴν Ἑλλάδα πρὸς τὴν Γαλλίαν καὶ τὰ λοιπὰ σύμμαχα Κράτη. Ἡ Α. Π. ἐγένετο δεκτὴ καὶ παρὰ τῷ Προέδρῳ τῆς Γαλλ. Δημοκρατίας κ. Πουαγκαρέ, ὅστις, κατὰ τηλεγράφημα ἐκ Παρισίων πρὸς τὴν «Πατρίδα», διεβεβαίωσε τὸν Πανιερώτατον, ὅτι «ἡ Γαλλία οὐδέποτε θὰ παύσῃ ἐνισχύουσα τὴν Ἑλλάδα καὶ ὑποστηρίζουσα τὰς ἐθνικὰς αὐτῆς βλέψεις, ἡ δ' Ἑλλὰς δύναται ἀπολύτως νὰ ὑπολογίζῃ ἐπὶ τῆς ὑποστηρίξεως τῆς Γαλλίας». Ἐν Παρισίοις ἡ Α. Π. μετὰ τῆς ὑπ' αὐτὸν ἀποστολῆς ἐπισκεψαμένη καὶ τοὺς ἐν διαφόροις ἐργοστασίοις ἐργαζομένους Ἕλληνας ἐργάτας ἐν ὁμιλίᾳ πρὸς αὐτοὺς συνεβούλευσε νὰ ἐργά-

ζονται εὐσυνειδήτως, συμβάλλοντες εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ γιγαντιαίου κοινοῦ ἀγῶνος.

Ἐξ ἄλλου εἰς τὴν ἐπικειμένην ἄφιξιν τοῦ Παν. Μητροπολίτου εἰς Λονδῖνον ὁ ἀγγλικὸς τύπος ἀποδίδων ἐξαιρετικὴν σημασίαν συνεξετάζει ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ καὶ τὰς ἐπόψεις δογματικῆς προσεγγίσεως μεταξὺ τῆς ὀρθοδόξου καὶ τῆς ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας. Οὕτω π. χ. ὁ ἐν Μάντσεστερ πρωθιερεὺς κ. Τζαίημς Οὐέλντων, διάσημος τοῦ Ἀριστοτέλους μεταφραστής, ἔγραψεν ἐν τοῖς «Τάϊμς» ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐπικειμένης δι' Ἀγγλίας διαβάσεως τοῦ Μητροπολίτου Ἀθηνῶν σὺν ἄλλοις καὶ τὰ ἀκόλουθα: «Ἡ στιγμὴ εἶναι ἐξόχως ψυχολογικὴ καὶ ἐπίκαιρος καὶ τὸ διάβημα τοῦ Μητροπολίτου Ἀθηνῶν πολλῆς σκοπιμότητος. Μετὰ τὴν ἐπανένωσιν τῶν Ἀγγλικῶν Ἐκκλησιῶν εἰς μίαν, ἡ ἡνωμένη Ἀγγλικὴ Ἐκκλησία θὰ δυνηθῇ νὰ τείνῃ χεῖρα ἀδελφωσύνης πρὸς τὰς Ἀνατολικὰς Ἐθνικὰς Ἐκκλησίας. Καίτοι δ' αἱ τελευταῖαι διαφέρουν τῆς Ἀγγλικῆς, εἶναι ἐν τούτοις ἀνώτεραι ὅλων ἐκείνων τῶν μικρολογιῶν, αἱ ὁποῖαι θὰ ἀπηγόρευον τὴν ἀπὸ κοινοῦ συμμετοχὴν εἰς δημοσίας καὶ ἰδιαιτέρας θρησκευτικὰς λειτουργίας».

Ἱ. Σύνοδος. — Συνεδρία τῆς 11 Ἰουλίου.—Ἀνεγνώσθη ἔγγραφον τῆς ἱ. Μητροπόλεως Ἀθηνῶν διαβιβαζούσης ὁριστικὴν καὶ τελεσίδικον ἀπόφασιν τοῦ ἐκκλησιαστ. δικαστηρίου κατὰ τοῦ ἐφημερίου τῆς Ἁγ. Τριάδος Κεραμεικοῦ Ἀθηνῶν Χρ. Νανοπούλου καὶ ἀπεφασίσθη ἵνα ἐνεργηθῶσι τὰ περαιτέρω.

— Ἀνεκοινώθη ἔγγραφον τοῦ Ὑπουργείου τῶν ἐκκλησιαστικῶν συνοδεῦον ἀπάντησιν τοῦ Ὑπουργείου τῶν στρατιωτικῶν εἰς τὸ περὶ κατατάξεως τῶν κάτω τῶν 30 ἐτῶν τὴν ἡλικίαν μοναχῶν καὶ ἱερωμένων εἰς βοηθητικὰς ἐν τῷ στρατεύματι ὑπηρεσίας ὡς καὶ τῶν ἤδη ὑπηρετούντων ἐν τῷ στρατῷ θεολόγων καὶ λοιπῶν ἀποφοίτων ἱερατικῶν σχολῶν, ἐν ᾗ τὸ Ὑπουργεῖον δηλοῖ ὅτι ἡ πρότασις τῆς Ἱ. Σ. δὲν δύναται νὰ γίνῃ δεκτή, διότι ἀντίκειται εἰς τὸν περὶ στρατολογίας νόμον.

— Ἐξ ἀφορμῆς ὑποβληθείσης ἁρμοδίως ἐνστάσεως τοῦ ἀρχιμ. Γερμανοῦ Ρουμπάνη ὅτι ἡ κατ' αὐτοῦ καταγγελία, δι' ἣν διετάχθησαν ἀνακρίσεις, εἶναι ἀνυπόγραφος, ἡ Ἱ. Σ. διέταξε τὴν ἐπισκ. Ἐπιτροπείαν Μαντινείας ὅπως συμφώνως τῇ ἀπὸ 4 Ἰουνίου συνοδικῇ ἐγκυκλίῳ καλέσῃ τὸν μηνυτὴν καὶ ἀξιώσῃ παρ' αὐτοῦ ἀνάληψιν τῆς εὐθύνης τῆς ἀποδείξεως τῶν καταγγελλομένων, ἐν ᾗ δὲ περιπτώσει ὁ μηνυτὴς δὲν εὑρεθῇ ἡ μήνυσις νὰ ἀπορριφθῇ.

Μνημόσυνον ὑπὲρ τοῦ τέως Τσάρου. — Συνεπείᾳ αὐτοπροσώπου προσκλήσεως τοῦ προϊσταμένου τοῦ ἐνταῦθα ρωσικοῦ ναοῦ πανοσ. ἀρχιμ. κ. Σεργίου κατὰ τὸ τελεσθὲν τῷ παρελθ. Σαββάτῳ (21) ἐν τῷ εἰρημένῳ ναῷ μνημόσυνον ὑπὲρ τοῦ φονευθέντος πρῴην Τσάρου Νικολάου Β' παρέστησαν ὡς ἐκπρόσωποι μὲν τῆς Ἱ. Συνόδου οἱ Σεβ. Ἐπίσκοποι Θεσσαλιώτιδος κ. Εὐθύμιος, Φθιώτιδος κ. Ἰάκωβος, Γυθείου καὶ Οἰτύλου κ. Διονύσιος, ἀπὸ μέρους δὲ τῆς ἱ. Μητροπόλεως ὁ Διευθυντὴς αὐτῆς πανοσ. ἀρχιμ. κ. Παντελεήμων. Παρῆν ἐπίσης καὶ ὁ παρεπιδημῶν Σεβ. Θήρας κ. Ἀγαθάγγελος, ἐπὶ μακρὸν ἄλλοτε χρηματίσας προϊστάμενος τοῦ ἐν Πετρουπόλει ἑλλην. ναοῦ. Τὸ μνημόσυνον ἐτίμησεν ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεύς, οἱ πρεσβευταὶ τῶν συμμάχων Κρατῶν καὶ πλῆθος ἐκλεκτοῦ κόσμου. Ὁ πανοσ. κ. Σέργιος ἐν λογυδρίῳ ἐξύμνησε τὴν εὐσέβειαν τοῦ ἐκλιπόντος Τσάρου, μεθ' ὃ οἱ παριστάμενοι ἐξέφρασαν τὰ συλλυπητήριά των πρὸς τὸν πρεσβευτὴν πρίγκηπα Δεμίδωφ.

Ἡ τετάρτη ἐπέτειος τοῦ πολέμου. Ἐν τῷ ἐνταῦθα ἀγγλικανικῷ ναῷ ἐτελέσθη τῇ παρελθ. Κυριακῇ (22) δέησις ὑπὲρ τῆς κατισχύσεως τῶν ἀγγλικῶν καὶ συμμαχικῶν ὅπλων ἐν τῷ διεξαγομένῳ παγκοσμίῳ πολέμῳ ἐπὶ τῇ συμπληρώσει τετραετίας ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως αὐτοῦ. Εἰς τὴν τελετὴν παρέστησαν ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας λόρδος Γκράνβιλ μετὰ τοῦ προσωπικοῦ τῆς ἀγγλικῆς πρεσβείας, ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀγγλ. ναυτ. ἀποστολῆς ναύαρχος κ. Μπράουν μετὰ τῶν μελῶν τῆς ἀποστολῆς, ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ρωσίας πρίγκηψ Δεμίδωφ καὶ σύμπασα σχεδὸν ἡ ἐνταῦθα ἀγγλικὴ παροικία. Ὁ ἐφημέριος ἐξεφώνησε λόγον, εἶτα δ' ἐψάλη δέησις ὑπὲρ τῆς τελικῆς νίκης τῶν Συμμάχων Κρατῶν.

ΟΡΟΙ ΣΥΝΔΡΟΜΩΝ: Ἀθηνῶν δρχ. 10, Ἐπαρχιῶν δρχ. 12, Ἐξωτερικοῦ δρχ. 15. Ἕκαστον τεῦχος δρχ. 0.35.

Γραφεῖα ἐν τῇ ἱ. Μητροπόλει Ἀθηνῶν.

Διευθυντὴς ΧΑΡΙΛ. Ι. ΠΑΠΑΙΩΑΝΝΟΥ